

תוכן העניינים

ז	פתח דבר
ט	הקדמה
1	1. מהו התבסילי
3	2. הזמן המשוער והסיבות להיווצרותו של התבסילי
10	3. תיעוד הטקסט
12	4. השוואת הגרסאות
29	5. על קביעת הנוסח
62	6. לטיבו של התרגום
162	7. הופעת מאפייני לשון הדיבור של יהודי גרוזיה בתבסילי
208	8. יסודות הלשון הגרוזית העתיקה בתבסילי
239	9. מאפיינים של הלהגים המקומיים בתבסילי
246	10. רוסיציזמים בתבסילי
247	סיכומים
252	קיצורים ביבליוגרפיים

פתח דבר

כרך זה של עדה ולשון הוא המשך ישיר לכרך הקודם, עדה ולשון כח, וד"ר ראובן אנוך מציג בו מחקר מקיף על טקסט התרגום שהציג בכרך הקודם. קשה להפריז בחשיבות המדעית של חיבור זה, כי יש בו פריצת דרך של ממש בחקר אחת ממסורות יהודי גיאורגיה (גרוזיה) שטרם העלתה על הכתב, ויש לקוות שיהיה לה גם המשך. אם מסורות אחרות משופעות גם בכינוס נתונים וגם במחקרם, למסורת זו זה הכינוס הראשון וזה מחקרו הראשוני ועדה ולשון מתכבדת להעניק במה הן לכינוס והן למחקר.

פרופ' קונסטנטין לרנר הואיל בטובו לקרוא ולהעריך את הספר ודבריו להלן מדברים בעד עצמם:

"הניתוח ההיסטורי-בלשני של ראובן אנוך הוא מחקר מעמיק, המקיף פרטי פרטים של הנושא, ומציע מסקנות מעניינות, חשובות ומבוססות. הניתוח של דוגמאות רבות בוצע בצורה משכנעת, על בסיס ידע רחב בלשון הגרוזית, העתיקה והמודרנית כאחת, ועל בסיס הבנה מצוינת של המקור העברי.

המחבר הציג השוואות מרתקות של גרסות התרגום, של צורות מודרניות ועתיקות של שמות העצם והפעלים וכו', ובייחוד של תרגומים כפולים, ומציע הסברים משכנעים להיווצרותם של תרגומים כפולים אלה.

הוא מניח בצדק כי למתרגמים הראשונים ולמסרנים הממשיכים את מלאכתם הייתה הבנה עמוקה של המקור העברי. המחבר מצביע על ההשפעות של המקור העברי על התבסולי, והוא אף משער כי הן נעשו לכתחילה כדי לשמר את הטעם של המקור.

ראובן אנוך קובע בצדק את זמן התרגום למאות ה"א-י"ב ומוכיח את קביעתו הן לאור הניתוח ההיסטורי והנסיבות הפוליטיות, התרבותיות, והאידיאולוגיות ששררו בגרוזיה בתקופה ההיא, והן לאור המחקר הבלשני.

בטקסט שמנתח ראובן אנוך אנו מרגישים את 'רוח הזמן', את השינויים שעברה לשון הדבור של יהודי גרוזיה במשך מאות השנים, ואת שלבי ההתפתחות של הלשון הגרוזית הספרותית".

לבסוף אני מבקש להודות למר אברהם בן-אמתי שהשקיע עמל רב בעריכת הלשון ובהתקנה של ספר זה וכן למר אלי אנוך שעמל על הקדר של הספר.

הקדמה

הספר המוצע הוא החלק השני של עבודת מחקר המוקדשת לתבסילי. אחזור בקצרה על דברים שכתבתי בהקדמת הספר הראשון: "לאורך מאות בשנים נוצר בלשון הדיבור של יהודי גרוזיה תרגום מסורתי בעל-פה של התורה – תבסילי. תרגום זה עבר בעל פה מדור לדור, ומילא תפקיד חשוב ביותר בחיי הדת של יהודי גרוזיה. ניתוח התרגום ומחקרו עשויים להניב פירות בכמה תחומים: בתולדות יהודי גרוזיה, בחקר לשון דיבורם (וכך ממילא בחקר לשונות היהודים בכלל), בתולדות השפה הגרוזית והדיאלקטולוגיה שלה, ולבסוף בחקר תרגומי המקרא".¹

בעדה ולשון כח התפרסם לראשונה הטקסט של ספר בראשית מהתבסילי, ואילו עתה מוצע ניתוח היסטורי ולשוני של הטקסט. אני תקווה שהמחקר יוכיח את החשיבות הרבה של התבסילי, ויקנה לתרגום העתיק הזה מקום נכבד בין תרגומי המקרא ללשונות היהודים בכלל.

מחקר זה נעשה על פי ספר אחד בלבד מהתבסילי; למרבה הצער, שאר הספרים טרם הוקלטו, ויש לקוות שהם יוקלטו בקרוב. אך הזמן אוזל, כי מספר יודעי התבסילי מצטמצם (על הסיבות לכך כתבתי בהקדמה לספר הראשון). עובדה זו עשויה לסייג את ממצאי המחקר, וכאשר יצאו לאור שאר הספרים (בהנחה שיצאו) יתחייב מחקר מעודכן, שבו יתאפשר ניתוח שלם של התבסילי, אבל זה עניין לשנים. בינתיים סובל חקר תרגומי המקרא מהיעדר ידיעות על התבסילי ועל תכונותיו, ולכן הוחלט להקדים ולהציע ניתוח של התבסילי לפי ספר בראשית.

אשר למחקר הנוכחי, ראשית, קשה מאוד לקבוע את זמן התרגום ולעמוד על דרכי המסירה. נעשה ניתוח של אופי התרגום ושל תכונותיו הלשוניות. אני מקווה שלא ייחשב לי לחוסר צניעות אם אדגיש, שלמעשה הספר המוצע מנתח לא רק את התבסילי, אלא מציע מחקר השוואתי חלוצי של כל התרגומים הגרוזיים לתורה (= "חמישה ספרי משה" בפי הנוצרים), הן העתיקים והן המודרניים. מצאתי לנכון לספר באחד הפרקים הראשונים על הקשיים וההתלבטויות בקביעת הנוסח של התבסילי. כמה סעיפים הוקדשו למסירה של מילים עבריות, שמות המקומות והשמות הפרטיים בתרגום. נותחו מרכיבים של הלשון הגרוזית

¹ אנוך, תבסילי (טקסט).

העתיקה ושל הלהגים של השפה הגרוזית שמוצאים ביטוי בתרגום. לבסוף, מקום ראוי הוקדש לעיסוק בתכונות של לשון הדיבור של יהודי גרוזיה. ברצוני להודות לקרן על שם פולה ודוד בן-גוריון מיסודה של משפחת פדרמן ולקרן הזיכרון לתרבות יהודית, שסייעו בהוצאה לאור של ספר זה. תודה מיוחדת למרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון, שיש לי הכבוד להימנות עם עובדיו, שאף הוא תמך בספר תמיכה נדיבה. תודה לפרופ' אורציון ברתנא ולפרופ' ישראל חנופוגלו, שסייעוני בעצות טובות. תודה לעורך הלשון מר אברהם בן-אמתי; וכמובן תודתי הלבבית נתונה לעורך הספר, פרופ' אהרן ממן, שבלעדי עזרתו ועצותיו הרבות הספר לא היה יוצא לאור. תקוותי היא שמפעל הקלטת התבסילי לשאר ספרי התורה והוצאתם לאור יתמש ויאפשר מחקר מסועף יותר.

ראובן אנוך

התעתיק הלטיני של האותיות הגרוזיות

תעתיק גרוזי	תעתיק IPA		תעתיק גרוזי	תעתיק IPA
a	a		r	r
b	b		s	s
g	g		t	t̟
d	d		u	u
e	e		Â	ū
v	v		f	p
z	z		q	k
À	ē		R	γ
T	t		y	q
i	i		S	š
Á	ĩ		C	č
k	k̟		c	c
l	l		Z	j
m	m		w	ç
n	n		W	ê
o	o		x	x
p	p̟		Ã	X
J	ž		j	ĵ
			h	h